

ПОКУТТЯ – КРАЙ ЗВИТЯГ І БОРІТЬБИ

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**Видано за Програмою книговидання
за кошти Снятинського районного бюджету**

Автор ідеї та керівник проекту

І в а н У г р и н,
голова Снятинської районної ради

Науковий редактор

А н д р і й К о р о л ь к о,
кандидат історичних наук, доцент Прикарпатського
національного університету ім. Василя Стефаника

Координатор проекту

Т е т я н а В о в к,
радник голови Снятинської районної ради

*Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність
і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.
Думки авторів не завжди відображають позицію організаторів конференції.*

Покуття – край звитяг і боротьби. Матеріали науково-теоретичної
П48 конференції (у рамках проведення VII обласного фестивалю ама-
торського мистецтва «Покутські джерела»), м. Снятин, 17 вересня
2016 р. / за науковою редакцією А. Королька. – Снятин ; Чернівці :
Друк Арт, 2017. – 272 с.

ISBN 978-617-7465-04-0

У збірнику статей та повідомлень Науково-теоретичної конференції
«Покуття – край звитяг і боротьби» (м. Снятин, 17 вересня 2016 року), ор-
ганізованої у рамках проведення VII обласного фестивалю аматорського
мистецтва «Покутські джерела», друкуються результати наукових та істо-
рико-краєзнавчих досліджень з вивчення історико-географічного (істори-
ко-етнографічного) регіону (району) Покуття. Звернено увагу на маловідомі
сторінки історії регіону, проблеми етнографічного межування та істори-
ко-етнографічного районування Покуття; показано творчий доробок поку-
тян у сфері літературознавства, шкільництва, етнографії, музейної справи,
етнотуризму; простежено діяльність відомих і маловідомих громадсько-по-
літичних діячів, адвокатів, письменників, етнографів, які були уродженцями
або досліджували історико-географічний регіон.

Адресується науковцям, краєзнавцям, педагогам, учнівській та студент-
ській молоді, працівникам органів місцевого самоврядування і державної
влади, усім тим, кому не байдужа історія малої батьківщини – рідного краю.

УДК 94(477.86)

ISBN 978-617-7465-04-0

© Колектив авторів, 2017
© А. З. Королько, загальна
наукова редакція, 2017
© ТОВ «Друк Арт», підготовка
видання, 2017

З М І С Т

Угрин І. Земля героїчних звичаїв і джерельної краси.	5
--	---

1. СКРИЖАЛІ ПАМ'ЯТІ

Ільків М. Старожитності Снятинщини на карті Ф. фон Міга (1779–1782).	8
Борчук С., Королько А. Покуття на картах Європи XVI – XVIII ст.	17
Гуйванюк М. Українські письменники Покуття (кінець XIX – початок XX ст.). Просопографічний портрет	33
Тимофійчук М. Військові дії на Снятинщині 1916 р.: спроба реконструкції.	44
Сіреджук П. Снятинці в Другій Гуцульській сотні (спроба каталогу).	55
Кобута С. Покутські адвокати у державотворчих процесах ЗУНР.	65
Муринюк М. Суспільно-політичне життя і український національно-визвольний рух у с. Красноставці першої половини XX ст.	72
Слободян О. Вірмени на Снятинщині.	81
Королько А. Локалізація Покуття у наукових дослідженнях XIX – початку XX ст.	91
Кобута Л. Снятинські обранці у депутатському корпусі Верховної Ради України та Івано-Франківської обласної ради	99

2. СКАРБИ СЛОВА

Марчук Г. Літературне Покуття: суцвіття імен і карбів їх творчості.	108
Попадюк М. Літературна Снятинщина.	122
Стеф'юк І. Архаїка духовно-родинних цінностей горян крізь призму воєнного досвіду у новелістиці Марка Черемшини.	138
Горбань Г. Популяризація історії та культури Покуття у бібліотеках Івано-Франківщини. . .	146
Харитон В. Василь Косташук – перший біограф Василя Стефаника.	152
Карий В. Покуття на шпальтах серії «Літопис краю» видавництва «Прут Принт» у Снятині.	158
Буджак М. Юліан Бачинський: політик і публіцист. Повернення із небуття краянина з Покуття.	162
Романюк Л. Степан Григорович – засновник першої школи у с. Залуччі на Снятинщині. . .	170
Кишкан М. Шкільництво Снятинщини в умовах незалежності України.	175

3. ДЖЕРЕЛЬНИЙ СПІВ ЗЕМЛІ

<i>Марчук В., Єгрешій О.</i> Релігійно-церковне життя на Покутті в ретроспективі: спроба історичного нарису.	184
<i>Паньків М.</i> Штрихи до історії музеїв Покуття.	193
<i>Федорак В.</i> Етнофестивальний рух на Покутті 1991–2016 рр. Здобутки та перспективи.	204
<i>Паньків М.</i> Фольклорно-етнографічні дослідження Івана Франка на Покутті.	214
<i>Триняк Л.</i> Етнографічні дослідження Покуття в записах Василя Равлюка.	221
<i>Кірєєва Р.</i> Фольклорно-етнографічне багатство трилогії Іллі Киріяка «Сини землі».	227
<i>Петрів М.</i> Адвокат-меценат Теофіл Дембицький і Снятинщина.	236
<i>Білас А.</i> Перспективи досліджень туристично-рекреаційних зон на Тлумаччині як частини Покутського краю.	248
<i>Свйонтек І.</i> Покутські вишивки Прикарпаття.	256
<i>Рибчин Р.</i> Гаївки у християнській традиції Тлумаччини.	260
Відомості про авторів.	270

СТАРОЖИТНОСТІ СНЯТИНЩИНИ НА КАРТІ Ф. ФОН МІГА (1779–1782)

На рукописній карті Ф. фон Міга нанесено численні археологічні об'єкти на території Снятинщини: рештки укріплень доби середньовіччя та нового часу в Снятині, Заболотіві, Вовчківцях, Красноставцях, Кулачківцях, Хом'яківці, Усті, Олешкові, Любківцях, а також курганні насипи в Бучачках, Вишнівці, Вовчківцях, Ганьківцях, Джурові, Олешкові, Підви-сокому, Стецеві та Стецівці. Вона доповнює інформацію про уже відомі пам'ятки та відображає недосліджені або втрачені об'єкти.

Ключові слова: пам'ятки археології, карта Фрідріха фон Міга, Снятинщина, городище, фортеця, укріплений двір, курган.

Покуття – багатий на історико-культурну спадщину регіон. Ця спадщина представлена численними пам'ятками історії, археології, архітектури та містобудування, монументального мистецтва. Важливим джерелом для вивчення об'єктів археологічної спадщини є карти, особливо давні. Нерідко вони містять інформацію про місцезнаходження та планувальну структуру пам'яток, насамперед фортифікаційних споруд та їх решток.

Одним із найбільш інформативних у цьому відношенні джерел є «Карта Галиції та Лодомерії, 1779–1782», виготовлена австрійськими картографами під керівництвом обер-лейтенанта Генерального штабу Фрідріха фон Міга в масштабі 1 : 28800. Листи цієї карти першої військової топографічної зйомки держави Габсбургів були секретними, ніколи не публікувалися й через це стали важкодоступними для науково-дослідницького вжитку.

Карту супроводжує військовий опис, на жаль, теж не виданий, який містить коротку інформацію з приводу найважливіших об'єктів цієї чи іншої території.

Перший ґрунтовний аналіз джерелознавчого аспекту карти стосовно міських населених пунктів Галичини нещодавно представила Г. Петришин [6]. Її праця не містить характеристик населених пунктів, але вказує на перспективи використання карти у деяких пошукових цілях: 1) «Карта інформує про розвиток структури міст, сягаючи навіть первісних городищ – ранніх міст княжої доби»; 2) «Вказано також замки, руїни замків і збережені вали, які можна ідентифікувати із залишками городищ» [6, с. 19, 23].

Фортифікаційні об'єкти Прикарпаття на карті фон Міга, у тому числі й Снятинщини, вирішив проаналізувати З. Федунків, що, правда, не вказавши, власне, снятинських і деяких інших укріплень, а помилково додавши Завалля, на карті якого штучні укріплення не позначені [12, с. 171]. Автор дійшов висновку, що «більшість об'єктів на карті фон Міга відповідають місцезнаходженню і конфігурації об'єктів, встановлених за візуальним обстеженням» [12, с. 169].

Таким чином, завдяки детальності карти є можливість пошуку як чітких, так і гіпотетичних археологічних та архітектурно-археологічних старожитностей, які

завдяки поверхневим проявам були нанесені на листи. У подальшому їх можна ідентифікувати з відомими або ж із ще невиявленими пам'ятками. Дана розвідка покликана порушити це питання шляхом пошуку й попередньої ідентифікації на карті деяких археологічних об'єктів Снятинщини.

Снятин. На карті зображено рештки фортифікацій багатокутної форми у вигляді двох бастіонів чи бастей по кутах зі стінами-куртинами й ровами між ними. Вони займають центральну підвищену частину мису, який захищають по периметру, за винятком південної сторони, яка примикає до стрімкого високого схилу (уроч. Круча). Менш чітко проглядається ще одна внутрішня лінія оборони, яка додатково захищала південно-західну частину укріплення, що локалізувалася в районі сучасної школи-лицею (вул. Воєводи Коснятина). Саме тут у відслоненнях ґрунту зафіксовано культурні нашарування з керамікою ранньо-нового часу. Більшість укріплень знівельовані, візуально простежуються тільки на окремих ділянках, але помітно вплинули на планувальну структуру міста нового часу (рис. 1) й сьогодення. Так, конфігурацію оборонних споруд повторюють по периметру сучасні вулиці Й. Сліпого, М. Грушевського, Кузнечна, Валова, Водопровідна, Воєводи Коснятина. Попри значну відносну висоту, судячи із зображення карти і сучасних видоліноків, частина оборонного рову в північно-східній частині фортеці була зволоженою, беручи воду з джерела чи ставка, яке існувало в районі початку сучасної вулиці В. Хроновича. Про заповнений водою рів снятинського замку неодноразово згадують також писемні джерела [9, с. 56–68]. Дві дороги-в'їзди, які підходять до захищеного фортецею периметру з північного заходу та сходу, потрібно співвідносити з Галицькою та Яською брамами міста.

Більш давнє зображення снятинських укріплень подане на листі зі зйомкою території Буковини (1773–1776). Воно, зрозуміло, більш спрощене, але відображає ідентичну оборонну систему міста (рис. 1). Зображені на карті фортифікації обмежували територію розмірами орієнтовно 300х460 м і характерні для нового часу, хоча не виключено використання більш давніх укріплень.

Безумовно, не всі сліди давніх фортифікацій м. Снятина, для яких був зручним весь високий мис між р. Прут і р. Потічок на протяжності 2,3 км, потрапили

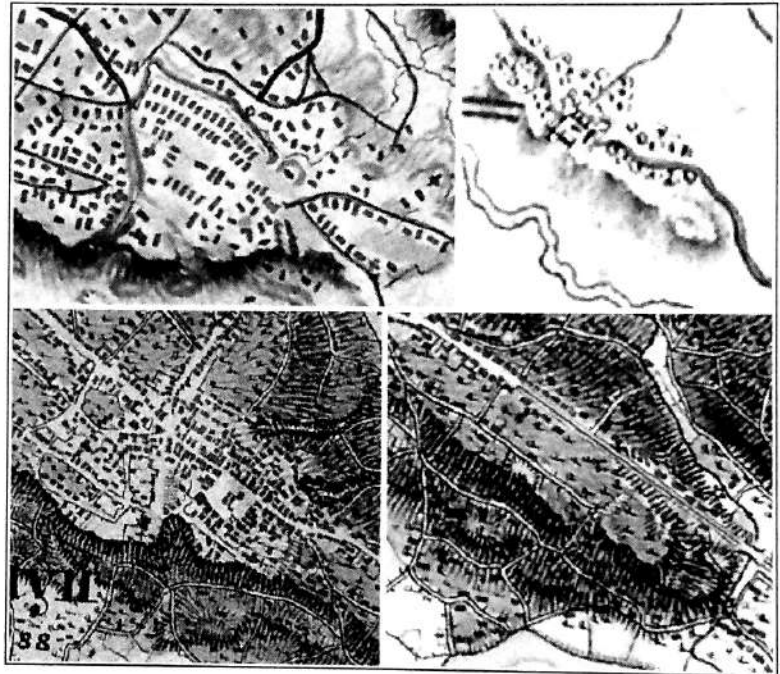

Рис. 1. Снятин на листах карти першої військової зйомки (Ф. фон Міга, вверху) та другої військової зйомки (внизу) держави Габсбургів.

на листи карти Ф. фон Міга. Приміром, на карті другої військової топографічної зйомки (1861–1864) нанесено відрізок високого валу нового часу по вул. Кобринських, який частково вцілів після сучасного руйнування (обстеження Р. П. Кіреєвої, В. Я. Харитона та автора) [7] і знаходиться на віддалі 550 м від описаних вище укріплень (рис. 1).

Ще один цікавий об'єкт м. Снятин, нанесений на карту XVIII ст., є підстави ідентифікувати як водогін. Він розпочинався біля верхів'я правої притоки р. Потічок

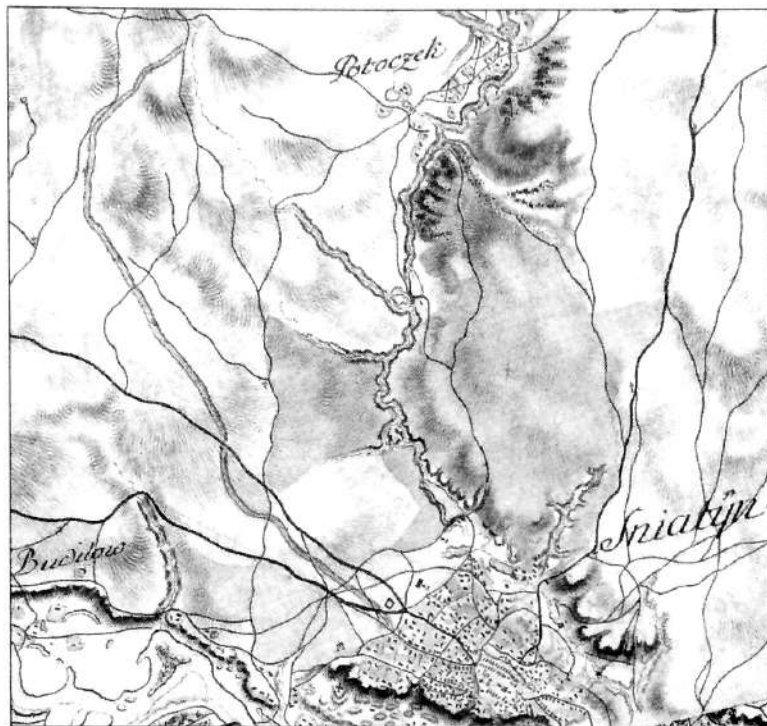

Рис. 2. Водогін Снятина на карті Ф. фон Міга.

Рис. 3. Центральна укріплена частина Заболотова на карті Ф. фон Міга.

західніше однойменного села й сягав району перехрестя сучасних вулиць В. Стефаника й А. Лотоцького (рис. 2). Таким чином, протяжність водогону, згідно карти, становила більше 5 км. Тому є підстави вважати, що міський водопровід з уроч. Каламітний поблизу с. Русів (точніше дороги на с. Русів), який почав діяти у 1902 р. [3, с. 16; 1, с. 99], був далеко не першим.

Заболотів. На території населеного пункту теж нанесені дві оборонні лінії. Внутрішня обмежує невеликий за площею простір з інкастельованим храмом у районі сучасного костелу Пресвятої Трійці. Зовнішня лінія, очевидно, у вигляді рову та валу, зигзагоподібно захищала по периметру частину громадської та житлової забудови розмірами близько 480х550 м (рис. 3). Її конфігурації у східній частині відповідає, ймовірно, звивиста дорога між вулицями Б. Хмельницького та В. Стуса. Північний край оборонної лінії примикав до верхів'я ставу на р. Рудка, яка переходила в рукав р. Прут (район вул. Т.

Шевченка). Тому, скоріш за все, гребля ставу була споруджена не лише для потреб млина, а передусім з метою заповнення оборонного рову водою. Характер укріплень дозволяє попередньо датувати їх ранньомодерним часом.

Фортифікації Снятина та Заболотова зображені й на більш ранніх картах Г. Л. де Боплана середини XVII ст. та Річчі Заноні 1767–1772 рр. (рис. 4).

Вовчківці. Схожу систему легких польових укріплень з напільної сторони нанесено північніше с. Вовчківці, яка крайнім західним кінцем з'єднувалася з р. Лукач (рис. 5). Очевидно, варто вести мову саме про укріплену лінію, а не про інженерний рукав-млинівку, з огляду на прямі кути численних поворотів проритої канави. Місцями вона переривається, тому, ймовірно, на кінець XVIII ст. укріплення вже не використовувалися. У центральній частині села біля роздоріжжя зображений також насип кургану (рис. 5).

Красноставці. З напільного північно-західного боку житлова забудова населеного пункту була захищена, згідно даних карти, зигзагоподібною лінією на зразок тенальної системи (рис. 5). Південно-західний край теналі обмежується струмком (Нпіла), а північно-східний сягає ставу, замикаючи таким чином периметр оборони. Подібні зразки польових укріплень характерні для XVIII ст.

Рис. 4. Фортифікації Снятина та Заболотова на картах Г.Л. де Боплана (вверху) та Річчі Заноні (внизу).

Рис. 5. Напільні укріплення Вовчківці (вверху) та Красноставців (внизу).

Рис. 6. Оборонні двори Хом'яківки і Кулачківців (ліворуч) та Устя (праворуч).

Рис. 7. Городища й курган між Олешковом і Любківцями на карті Ф. фон Міга (вверху) й сучасному аерофотознімку (внизу).

Кулачківці. Хом'яківка.

Біля переїзду через р. Чорняву зображено неподалік один від одного укріплені по периметру двори, до західної частини південного із яких примикає храм (рис. 6). Обидві фортифікації прямокутно-квадратної форми із забудовою всередині.

Устя. Слабкі нечіткі контури решток оборонного двору у вигляді прямокутника зображено у центральній частині населеного пункту (рис. 6). Можливо, це рештки феодального двору замкового типу, збудованого в другій чверті XVII ст. [9, с. 70–71].

Олешків. Любківці. Між цими населеними пунктами зображено найдавніші із зафіксованих на карті укріплень у межах Снятинщини (рис. 7). Безсумнівно, що це відомі в археологічній літературі городища з однойменними назвами. Про курган і вали в с. Олешкові згадували А. Шнайдер і Б. Януш [14, с. 204]. У 1962 р.

пам'ятки обстежував загін із вивчення фортець Ленінградського відділення Інституту археології АН СРСР. За результатами розвідки П. О. Раппопорт й М. В. Малєвская подали опис Олешківського городища (уроч. Замчище), вказавши на поширення матеріалу в напрямку с. Любківці. Однак було помилково відзначено, що біля останнього села в уроч. Городище «земляних укріплень . . . немає, хоча чітко помітні сліди підрізання схилів і впорядкування берегової тераси» [8, с. 66].

У 1978 р. розвідки на комплексі пам'яток проводив Б. П. Томенчук, а протягом 1981–1984 рр. городища розкопувалися давньоруською археологічною експедицією Івано-Франківського краєзнавчого музею під його ж керівництвом [10; 11]. На основі досліджень встановлено, що у XII – XIII ст. тут існувало давньоруське місто, яке складалося з монастирського комплексу (Олешківське городище), дитинця

(Любківське городище) і посаду між ними. Перший укріплений пункт оточував рів шириною 8-9 м та завглибшки 3-3,5 м. Оборонний вал складався з 2-3 засипаних землею зрубних стін-городень загальною шириною до 11 м. Зсередини до них примикали житлово-господарські приміщення-кліти (3-4х4-5 м), інколи з печами. Система в'їзду на городище складалася з «косих» воріт, вежі на підвищенні та моста. На території пам'ятки розкопано залишки унікальної дерев'яної церкви-ротонди на кам'яному фундаменті діаметром до 20 м з 11 дерев'яними колонами та чудовою мозаїчною підлогою, викладеною з керамічної полив'яної плитки жовто-зелених і коричневого відтінків. Композиція складалася з 9 орнаментальних кіл-омфалій із зображеннями голуба, орла, грифона, серафимів тощо [10]. Всередині храму та навколо нього досліджено більше 130 поховань за християнським обрядом. Під головою в більшості поховань лежали камінь або керамічна плитка. Такі «кам'яні подушки» вказують на чернечий стан покійників. Із супровідного інвентарю відомі кам'яний і мідний хрестики, скляні намистини, бронзові гудзики, срібне скроневе кільце, залізний ніж. У двох могилах зафіксовано сліди вишивки золотою ниткою. У межах городища і, зокрема, ротонди знайдено також фрагменти хороса, панікадила, золотий натільний хрестик і хрест-енколпійон, бронзову пластинку від окладу книги із зображенням Спаса, металеві стилі-писала, залізні наконечник, стріли, ножиці, ножі, скобель, шлаки тощо. Посуд представлений керамічними горщиками, корчагами, візантійськими амфорами та фрагментом скляного кубка.

Оборонно-адміністративні функції у структурі міста виконувало Любківське городище, розташоване за 700 м східніше. З трьох боків воно оточене валом і ровом, а четвертим – теж примикає до високого стрімкого берега третьої тераси р. Прут. На майданчику городища досліджено рештки кам'яної вимостки від дерев'яної будівлі палацового типу й виявлено уламки скляних браслетів, бронзові застібки книги, керамічний посуд та ін. [11, с. 144–173, 229–287, рис. 99. 1–147].

Значимість поселенської структури с. Олешкова на півдні Галицького князівства дозволила деяким дослідникам висловити припущення щодо тимчасового проживання тут майбутнього імператора Східної Римської імперії Андроніка I Комніна – родича Ярослава Осмомисла [4].

Контури позначень об'єктів на карті Ф. фон Міга та реальний стан речей не збігаються. Якщо городища мають в плані округло-овальну форму (чи форму багатокутника, як встановив за результатами розкопок Б. П. Томенчук), то на карті вони позначені у вигляді прямокутників. Подібна практика умовних знаків використана й стосовно багатьох інших городищ Галичини й Буковини та відображає, ймовірно, не стільки деталі давніх укріплень, як пануючі у новий час принципи планування військово-інженерних фортифікацій. Однак, окремі важливі елементи укріплень Олешківського городища на карті все ж таки присутні. Це курганоподібне підвищення у південно-східному куті пам'ятки, де стояла вежа, прикриваючи в'їзд, а також легке укріплення (більш пізнє), яке примикало до городища із заходу. Західніше та північніше Олешківського городища нанесено також 3 кургани, на одному з яких стояв хрест.

Кургани, як окрема категорія археологічних пам'яток, теж знайшли відображення на карті Ф. фон Міга у вигляді круглого підвищення, переданого по периметру косими чи прямими штрихами або широким круглим мазком. Завдяки значним розмірам і можливості поверхневого візуального сприйняття, а також локалізації на підвищеннях-вододілах або в широких долинах, вони здаєть помітні та завжди слугували надійними орієнтирами на місцевості й, відповідно, становили інтерес у військових цілях. Курганні насипи, які в народі називали «могили», «могилки», «могилиці», часто із присвійним означенням, локалізовано на карті в околицях багатьох населених пунктів. Крім згаданих вище с. Вовчківців та с. Олешкова, кургани зафіксовано: 2 поодинокі насипи в с. Джурові, курганна група із 5 насипів південніше с. Бучачків, 4 кургани східніше с. Кулачківців у районі сучасного села с. Вишнівка, 3 насипи східніше с. Ганьківців, курган північніше с. Стечеви (на карті другої військової топографічної зйомки північніше цього насипу з хрестом на вершині позначено ще 4 кургани), 2 кургани в районі сучасної с. Стецівки, 2 курганні групи на північний захід (4 насипи) та північ (9 насипів) від с. Підвисокого. Згідно карти Ф. фон Міга, на полях між селами Підвисоке, Топорівці, Ясенів Пільний та Стецева на всіх вододільних хребтах локалізувалися численні курганні могильники (рис. 8-10). У цьому районі нанесено більше півсотні курганних насипів, 3-4 з яких південніше с. Ясенів Пільний розкопувалися, очевидно, на зразок селітряних майданів.

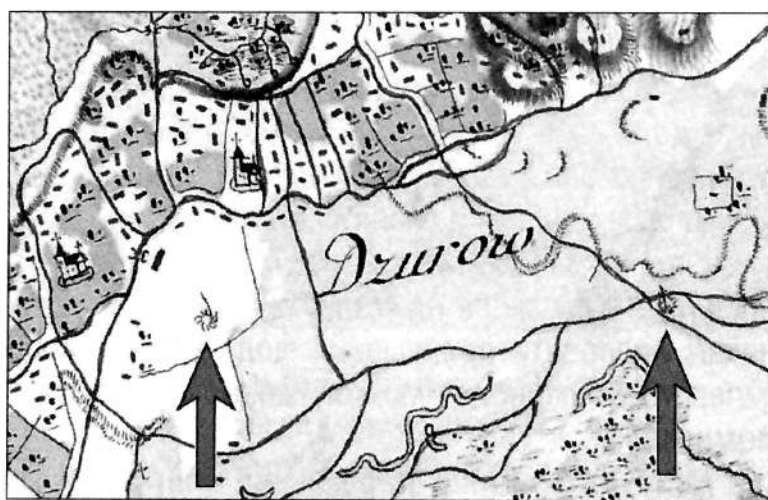

Рис. 8. Кургани на південній околиці с. Джурів.

Настільки значну концентрацію поховальних пам'яток підтверджує мандрівник середини XIX ст. Йоган Коль, який відмічав, що: «Кургани, могили або могильні пагорби монгольських народностей ще дуже часто зустрічались на Буковині та у районі Станиславова. Але нам здалося, що тут їм повністю прийшов кінець. Південну Галичину можна уявити собі так само сильно усіяною могилами, як і південноруські степи. Але далі на північ вони закінчуються...» [5, с. 71]. На сьогоднішній день цих монументальних археологічних пам'яток через розорювання та інший згубний антропогенний вплив залишилося ще менше. Частина з них знівельована, інші – не відображені в сучасній науковій літературі й не взяті на державний облік. Із переліченими вище об'єктами із певною долею ймовірності можна ідентифікувати, наприклад, лише 1 курган в околицях с. Бучачки, кургани західніше с. Ганьківці, могильник Підвисоке I [2, с. 113, 114, 117].

Таким чином, представлена на карті фон Міга інформація щодо археологічних старожитностей дозволяє: 1) з'ясувати окремі моменти з приводу перших

відомих випадків виявлення та фіксації археологічних пам'яток у регіоні; 2) уточнити особливості планувальної структури давніх укріплень; 3) зафіксувати на сьогодні невідомі або вже знищені пам'ятки. На території Снятинщини нанесено укріплення епохи середньовіччя та нового часу, а також низку курганів. Порушені питання вимагають подальшого вивчення й уточнення. Тільки комплексне опрацювання та співставлення писемних джерел, картографічного матеріалу й результатів польових досліджень дозволять з'ясувати складну систему фортифікації м. Снятина в середні віки та в новий час, яка, як можна попередньо припустити, змінювалася доволі динамічно. Аналіз карти XVIII ст. переконує, що фортифікаційні споруди на Снятинщині були характерними не лише для міст і містечок, а й захищали в окремих випадках населені пункти сільського типу, що особливо чітко простежується на прикладі с. Красноставців. При можливості варто використовувати різні варіанти рукописних листів карти, які часто по-різному подають зйомку місцевості та можуть вносити нові деталі у відображенні археологічних старожитностей.

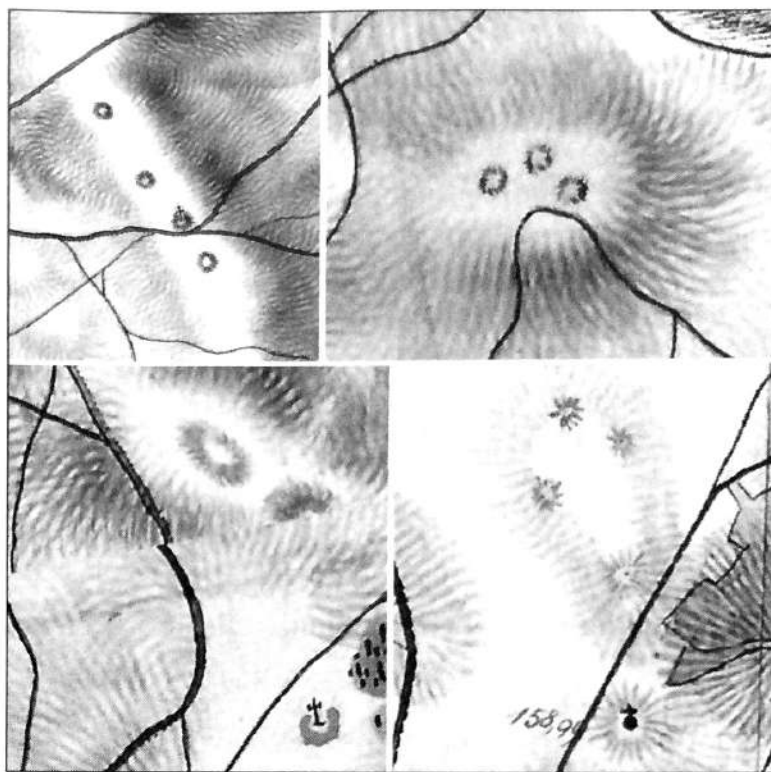

Рис. 9. Курганні групи поблизу сіл Вишнівка, Ганьківці та Стецева.

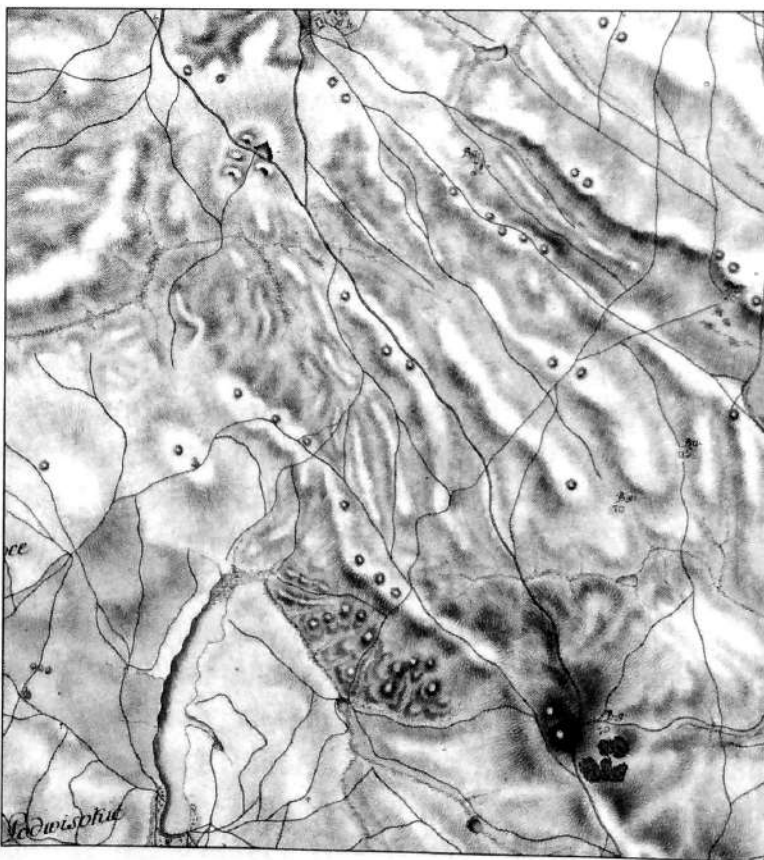

Рис. 10. Курганні насипи між населеними пунктами Підвисоке, Топорівці, Ясенів Пільний і Стецева.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Бажанський М.* Краса Снятинщини: ріки, потоки, ліси, луки, сади, міста і села та висока матеріальна і духовна культура їхніх жителів / М. Бажанський. – Дітройт, 1982. – 272 с.
2. Вісник Івано-Франківського краєзнавчого музею. – III квартал 2001. – № 35: Державний реєстр пам'яток археології. – 180 с.
3. *Григорійчук В. В.* Географічний аспект формування та розвитку системи водопостачання в м. Снятин Івано-Франківської області / В. Григорійчук // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Вип. 672–673: Географія. – С. 15–17.
4. *Иоаннисян О. М.* Основные этапы развития галицкого зодчества / О. М. Иоаннисян // Древнерусское искусство. Художественная культура X – первой половины XIII в. – М., 1988. – С. 45–50.
5. Німецький вчений Йоган Коль про Буковину і Галичину в середині XIX ст. – Чернівці : Золоті литаври, 2007. – 128 с.
6. *Петришин Г. П.* «Карта Ф. фон Міга» (1779–1782 рр.) як джерело до містознавства Галичини / Г. П. Петришин. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2006. – 292 с.
7. *Пивоваров С., Ільків М.* Археологія та давня історія краю / С. Пивоваров, М. Ільків // Стефаниківський край Черемошу і Пруту. . . Снятинщина. Історико-етнографічний нарис. – Снятин – Івано-Франківськ – Львів: Манускрипт-Львів, 2014. – С. 68–91.
8. *Раппопорт П. А.* Обследование городищ Прикарпатья и Закарпатья на территории Советского Союза (итоги работ 1962 года) / П. А. Раппопорт, М. В. Малевская // ААС. – 1963. – Т. V. – Fasc. 1-2. – S. 61–76.
9. *Сіреджук П.* Інвентар Снятинського староства 1752 р. / П. Сіреджук. – Косів : Писаний Камінь, 2015. – 228 с.
10. *Томенчук Б.* Олешківська ротонда. Археологія дерев'яних храмів Галицької землі XII – XIII ст. / Б. Томенчук. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2005. – 168 с.
11. *Томенчук Б.* Археологія городищ Галицької землі / Б. Томенчук. – Івано-Франківськ : Вид. Третяк І. Я., 2008. – 696 с.
12. *Федунків З.* Фортеці, замки та інкастельовані споруди Прикарпаття на карті Фрідріха фон Міга / З. Федунків // Археологія & фортифікація Середнього Подністров'я: 36. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2013. – С. 166–173.
13. *Харитон В.* Снятин над Прутом. Частина перша. Нариси історії міста та околиць від найдавніших часів до початку XX століття / В. Харитон, М. Тимофійчук. – Снятин : Прут Принт, 2003. – 224 с.
14. *Janusz B.* Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej / B. Janusz. – Lwow : Towarzystwo dla popierania nauki polskiej z funduszu B. Orzechowicza, 1918. – 310 s.